

Η μυθολογική κωμωδία στο αρχαίο θέατρο

Σεμινάριο για το Στ' εξάμηνο
Διδάσκων: Ι. Μ. Κωνσταντάκος

Οι Έλληνες είναι γεννημένοι χιουμορίστες και φιλοπαίγμονες, και οι αρχαίοι μύθοι δεν θα μπορούσαν να ξεφύγουν από τη σκωπτική διάθεσή τους. Ήδη στον Όμηρο απαντούν κωμικές σκηνές με θεούς και ήρωες, με αποκορύφωμα το απολαυστικό τραγούδι του Δημόδοκου για το ερωτικό τρίγωνο της μοιχαλίδας Αφροδίτης, του παλληκαρά Άρη και του ζηλιάρη κερατωμένου Ήφαιστου. Οι αρχαίοι γελούσαν ανενδοίαστα με τους θεούς και τους ήρωες της παράδοσής τους, και το γέλιο τους δεν συνιστούσε ασέβεια ή ιεροσυλία αλλά εκδήλωση μιας ζωντανής λαϊκής θρησκευτικότητας.

Στο θέατρο της κλασικής Αθήνας ο Αριστοφάνης παρωδεί ολόκληρες σκηνές από τραγωδίες (ιδίως του Ευριπίδη), υποβιβάζοντας τους τραγικούς ήρωες στο επίπεδο των καθημερινών ανθρώπων και εμπλέκοντάς τους σε σπαρταριστές και ξεκαρδιστικές σκηνές. Άλλοι δραματουργοί, όπως ο Κρατίνος, καθιερώνουν το είδος της μυθολογικής κωμωδίας, η οποία διακωμωδεί σε όλη της την έκταση μια παραδοσιακή μυθική ιστορία. Το είδος αυτό θα γνωρίσει λαμπρή σταδιοδρομία στην αθηναϊκή σκηνή από τα τέλη του 5ου αιώνα μέχρι περίπου το 340, ψυχαγωγώντας το κοινό για πάνω από έξι δεκαετίες. Μολονότι δεν έχουν σωθεί ολόκληρα έργα, μεγάλο πλήθος αποσπασμάτων και απεικονίσεων σε αγγεία (ιδίως της Κάτω Ιταλίας) μαρτυρούν τη δημοτικότητα, την κωμική ευρηματικότητα και πρωτοτυπία της μυθολογικής κωμωδίας και μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε ικανοποιητική εικόνα για το είδος. Μεταγενέστεροι μιμητές, όπως ο αθεόφοβος Λουκιανός, και σύγχρονα αντίστοιχα της μυθικής παρωδίας (π.χ. οι *Ιππότες της Ελεεινής Τραπέζης* των Monty Python) βοηθούν επίσης να καταλάβουμε πώς λειτουργούσε αυτός ο τύπος κωμικού δράματος.

Στη μελέτη της μυθολογικής κωμωδίας είναι αφιερωμένο τούτο το σεμινάριο. Θα ξεκινήσουμε από τις κωμικές σκηνές των θεών στα ομηρικά έπη, συγκρίνοντάς τις με αστείες επεξεργασίες μυθικού υλικού από άλλους αρχαίους πολιτισμούς (Αιγύπτιους, Χετταίους). Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τις τεχνικές της τραγικής παρωδίας στον Αριστοφάνη, μελετώντας συγκεκριμένες περιπτώσεις (παρωδία του *Τήλεφου* στους *Αχαρνές* και στις *Θεσμοφοριάζουσες*, του *Βελλεροφόντη* στην *Ειρήνη* κ.ά.). Τέλος, για το πιο μεγάλο διάστημα, θα εστιάσουμε στη μυθολογική κωμωδία του 4ου αιώνα, εξετάζοντας με προσοχή ένα πλήθος από αποσπάσματα κωμικών έργων και παραστάσεις κωμικών αγγείων.

Οι συμμετέχοντες θα διδαχθούν πώς να αξιοποιούν τα αποσπάσματα και τις αγγειογραφίες, ώστε να αντλούν από αυτά πληροφορίες για τη δράση, τα πρόσωπα και τη σκηνική παρουσίαση των αντίστοιχων έργων. Θα εξασκηθούν στις μεθόδους της έρευνας και θα μάθουν πώς να χρησιμοποιούν γόνιμα τη λογοτεχνική φαντασία σε άρρηκτο συνδυασμό με την αυστηρή φιλολογική

κριτική. Μέσα από τη σπουδή των αποσπασμάτων και των αγγειογραφιών θα επισκοπήσουμε και θα ταξινομήσουμε τους μηχανισμούς του κωμικού και τις τεχνικές της μυθολογικής κωμωδίας (υποβιβασμός των μυθικών ηρώων στο επίπεδο της καθημερινότητας, αντιστροφή του παραδοσιακού μύθου, εκφραλισμός του υπερφυσικού, εξωφρενική συνύπαρξη του θαυμαστού με αταίριαστες καθημερινές συνθήκες κ.λπ.). Θα παρατηρήσουμε π.χ. πώς η Αφροδίτη μεταμορφώνεται σε γοητευτική εταίρα, ο Πάρις σε αγράμματο βοσκό, ο Ηρακλής σε βραδύστροφο αγροίκο και ακαταπόνητο φαγά, ο Διόνυσος σε φιλήδοно και φοβητσιάρη απατεώνα, ο Δίας σε ξετρελαμένο γερο-εραστή, ο Ερμής σε πανούργο δούλο, ο Κύκλωπας σε σεφ υψηλής μαγειρικής, και πολλοί άλλοι διάσημοι ήρωες σε λογής-λογής γελοία υποκείμενα.

Παρά το διασκεδαστικό του περιεχομένου, πρέπει να σημειωθεί ότι η φιλολογική εργασία πάνω στα αποσπάσματα και στο λοιπό υλικό είναι έργο δύσκολο και επίπονο.

Απολύτως απαραίτητη είναι η γνώση της αγγλικής γλώσσας. Δεν υπάρχει ελληνόγλωσση βιβλιογραφία για τα θέματα που θα εξεταστούν, και οι φοιτητές θα υποχρεωθούν να διαβάσουν πολλά βιβλία και άρθρα στα αγγλικά. Γνώση άλλων γλωσσών (γαλλικών, γερμανικών) είναι ευπρόσδεκτη, όχι όμως αναγκαία. Όλοι οι φοιτητές θα κάνουν παρουσιάσεις στο σεμινάριο πάνω σε θέματα και με τη σειρά που θα ορίσει ο διδάσκων: κατά κανόνα θα πρόκειται για εξέταση και ανάλυση κωμικών κειμένων – είτε αριστοφανικών σκηνών παρωδίας είτε αποσπασματικών κωμωδιών του 4ου αιώνα. Μετά από κάθε παρουσίαση θα ακολουθεί συζήτηση, και όλοι οι φοιτητές θα πρέπει να έρχονται προετοιμασμένοι και να συμμετέχουν σε αυτήν. Η παρακολούθηση θα είναι υποχρεωτική. Στο τέλος του σεμιναρίου κάθε φοιτητής θα παραδώσει μια μικρή εργασία, βασισμένη στο θέμα της παρουσιάσής του.

Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε τη σχετική ενότητα στο <http://eclass.uoa.gr/> (Τμήμα Φιλολογίας, Εκπαιδευτής Ι. Μ. Κωνσταντάκος, κωδικός μαθήματος PHIL306: “[Σεμινάριο για το Στ’ εξάμηνο: Η μυθολογική κωμωδία στο αρχαίο θέατρο](#)”) ή επικοινωνήστε με τον διδάσκοντα στέλνοντας e-mail στο iokonstan@phil.uoa.gr.